

Студент 5 курсу
факультету міжнародних економічних відносин ХНЕУ

ВИЗНАЧЕННЯ ОБСЯГУ "ТІНЬОВОГО" СЕКТОРУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ В СУЧАСНИХ ЕКОНОМІЧНИХ ТЕОРІЯХ

Анотація. Визначено основні проблеми оцінки "тіньового" сектору національної економіки. Розглянуто дворівневу модель оцінки "тіньової" економіки, метод угод Фейга, MIMIC.

Аннотация. Определены основные проблемы оценки "теневое" сектора национальной экономики. Рассмотрены двухуровневая модель оценки "теневой" экономики, метод сделок Фейга, MIMIC.

Annotation. The main problems of estimating the "shadow" sector of the economy were identified. A two-tier model, method of deals Feig, MIMIC have been considered.

Ключові слова: "тіньовий" сектор економіки, методи оцінки "тіньової" економіки.

"Тіньова" економіка становить сферу економічної активності, яка спрямована на отримання прибутку від забороненої економічної діяльності. Прихована господарська діяльність негативно впливає на економічний розвиток та економіку в цілому, а її великі обсяги становлять загрозу економічній безпеці держави.

Обсяг впливу "тіньового" сектору на розвиток національної економіки важко виміряти через плюралізм не тільки у визначенні даного поняття, а й через велику різноманітність методів дослідження даного процесу. Сучасний етап господарської діяльності вказує на необхідність скорочення впливу "тіньового" сектору на розвиток національної економіки. Але і в даному напрямі сучасні економічні теорії не дають однозначної відповіді на існуючу проблему. Саме в цьому полягає актуальність аналізу існуючого різноманіття сучасних економічних теорій в різних країнах. Даними проблемами обумовлено вивчення об'єкта дослідження.

Об'єктом дослідження є сукупність сучасних економічних теорій у процесі еволюції наукових поглядів у визначення поняття "тіньова економіка".

Предметом дослідження є методи оцінки "тіньового" сектору національної економіки в сучасних економічних теоріях.

Метою дослідження є узагальнення сучасних підходів до визначення обсягу "тіньового" сектору національної економіки.

Методи дослідження – методи індукції та дедукції (виведення проміжних та загальних висновків); аналіз і синтез (узагальнення економічних сучасних концепцій), методи групування та порівняння (дали можливість розглянути існуючі класифікації і методи оцінювання).

Вирішенням даної проблематики займаються такі вітчизняні науковці: Базилевич В. Д., Варналій З. С., Мазур І. І. та інші; російські науковці – Ю. Латов, В. Радаєв та інші; закордонні вчені – Е. Фейг, Ф. Шнайдер, В. Канніаінен, Дж. Пааккьонен, Дж. Томас, Джайлс Д. Е., Коуелл Ф. А., С. Чаудхурі та Д. Банерджи, Р. Рен, М. Бай та ін.

Перехід до нової цивілізаційної стадії та світова економічна криза стимулюють економістів до узагальнення емпіричного матеріалу та вдосконалення методів. Зокрема, це стосується і методів розрахунку масштабів "тіньового" сектору національної економіки.

Основною проблемою оцінки "тіньового" сектору національної економіки є визначення вагомих критеріїв та недостовірність статистичних даних. Саме тому для вдосконалення методичної бази розрахунку наразі створюються нові методи розрахунку.

Одним із недоліків сучасних методичних рекомендацій є надмірне використання математичних функцій. Даний недолік надто ускладнює розрахунок обсягу "тіньового" сектору на національному рівні, адже потребує великої кількості додаткових даних, а також специфічної підготовки спеціалістів.

Вчені Ф. Шнайдер, В. Канніаінен, Дж. Пааккьонен розробили модель, яка складається з 2 методів розрахунку обсягу "тіньового" сектору національної економіки, використавши за фактор градації моральність споживачів. Перша частина моделі будується без урахування морального аспекту. Робиться припущення, що покупці класифікуються залежно від готовності платити за престиж продукту або бренду. Споживачі мають можливість вибирати між продуктами приватних легальних виробників та нелегальним ринком. У другій частині моделі вчені вводять два припущення – моральні почуття споживачів та вартість утримання готівкових грошей (що прирівнюється до податку за законні угоди).

Окрім цього, у розрахунках використовуються корисність, гранична корисність, суспільні блага, специфікація прав власності, загальна та часткова рівноваги та рівновага по Нешу [1].

Розрахунок усіх цих понять знаходиться в оболонці складних математичних формул. Також у даній моделі розглядається так званий "ефект ухилення від сплати податків". Висока вартість виробництва в легальному секторі робить даний ефект величезним, а великий запас суспільних благ має негативний вплив на розширення "тіньового" сектору національної економіки. Існує й інший ефект, який залежить від податкового впливу на дохід, а значить, і на поставку суспільних благ з вмістом "тіньової" долі у своєму виробництві. Даний ефект вчені назвали ефектом впливу суспільного блага.

Цікавими методами економетричного аналізу є методи, запропоновані Гілсом А. Д. Е. та Ф. Шнайдером. Даний метод має назву MIMIC (multiple indicators, multiple causes – множинність індикаторів, множинність причин) [2]. Індикатори моделі включають у себе латентні, тобто приховані змінні, і вони використовуються при оцінці розмірів "тіньового" сектору національної економіки. Але даний метод також перевантажений різноманітними економетричними методами.

В Європейському союзі при підрахунку обсягу "тіньового" сектору національних економік також використовують прямі та непрямі методи. Перевагу надають непрямим ("indirect methods") [3, с. 39].

Серед непрямих методів перевага надається методу різниці між національними витратами та доходами населення, існують також метод різниці між офіційною та реальною робочою силою, метод угод, метод попиту на валюту, електричний метод (метод Кауфман-Калиберда, метод Лацко), а також моделювання.

Одним із цікавих методів, що використовується в Європейському союзі для підрахунку масштабів "тіньового" сектору національної економіки, є метод угод. Його запропонував Е. Фейг. Сутність даного методу полягає в тому, щоб використовувати взаємозв'язок між офіційним ВВП та кількістю угод.

Метод угод базується на основі рівняння Фішера ($M \cdot V = P \cdot Q$) та модифікується в таке рівняння Е. Фейга: $M \cdot V = p \cdot T$ (де M – гроші, V – швидкість обертання, p – ціна, T – всього угод). Припущення повинні бути зроблені щодо швидкості обертання грошей і відносин між вартістю загальної кількості угод ($p \cdot T$) і загальним номінальним ВВП [4, с. 30].

Однак для отримання цифри, що вкаже об'єм "тіньового" сектору економіки, Е. Фейг припускає базовий рік, у якому немає тіньової економіки, а значить, і рівень $p \cdot T$ і офіційний ВВП були нормальними і залишалися завжди рівними (протягом усього часу), якби не було тіньової економіки.

Та цей метод має такі недоліки, як: припущення про базовий "безтіньовий" рік, а також нормальний рівень ВВП та угод. Більш того, дані для методу повинні бути надійніші [5, с. 36]. Отже, обсяг "тіньового" сектору національної економіки складає різницю між офіційним рівнем ВВП та загальною кількістю угод, але в даному випадку не беруться до уваги перехресні платежі. Саме для уникнення їх перенесення в "тіньовий" сектор необхідний великий та специфічний обсяг даних.

У ході аналізу методів визначення обсягу "тіньового" сектору національної економіки визначено, що на сучасному етапі розвитку економічної думки спостерігається глибоке взаємопроникнення не тільки між економічними течіями, але й між економікою та різноманітними дисциплінами. Звісно, даний досвід має і позитивні, і негативні моменти. Негативним є занадто велике захоплення сучасними науковцями, наприклад, психологією або математикою. Через це економіка втрачає своє первинне значення.

З іншого боку, різноманітні науки допомагають ширше і з різних боків розглядати "тіньові" процеси, які мають різну специфіку залежно від материків, регіонів та країн.

Наук. керівн. Українська Л. О.

Література: 1. Kanninen V. Determinants of Shadow Economy: Theory and Evidence [Electronic resource] / V. Kanninen, J. Paakkonen, F. Schneider. – Access mode : www.econ.jku.at/members/Kanninen.p. 2. Schneider F. Hiding in the Shadows [Electronic resource] / F. H. Schneider. – Access mode: www.econ.jku.at/Schneider. 3. Мамутов В. Економіко-правові важелі проти тіньової економіки [Електронний ресурс] / В. Мамутов // Вісник НАН України. – 2001. – № 1. – Режим доступу : www.nbuv.gov.ua/portal/all/herald/2001-01/6.htm. 4. Becker K. F. The informal economy [Electronic resource] / K. F. Becker // Fact finding study. – Access mode: www.sida.se. 5. Enste D. H. The shadow economy and institutional change in transition countries [Electronic resource] / D. H. Enste. – Access mode : www.kayitlieonomiyegecis.gov.tr. 6. Аржевітін С. Легалізація або амністія тіньових доходів як спосіб повернення коштів у легальну економіку / Аржевітін С. // Економіст. – 2010. – № 7. – С. 66–68. 7. Ретунських В. В. Теоретичні підходи до дослідження тіньового сектору економіки: регіональний аспект / В. В. Ретунських // Наук. вісн. Чернігів. держ. ін-ту економіки і упр. – Сер. Економіка. – 2010. – Вип. 2. – С. 56–63.